

## **AXSIKENT MEROSINI TURIZM VA TA’LIM TIZIMIGA INTEGRATSIYALASH IMKONIYATLARI**

**Sarimsokov Abdilatip Abdiraximovich**

*Tarix fanlari nomzodi, professor*

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali*

[a.sarimsokov@kiut.uz](mailto:a.sarimsokov@kiut.uz)

<https://orcid.org/0009-0001-3685-8012>

+99893 926 01 18.

**Abdulboqiyeva Mahliyo Odiljon qizi**

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali*

*Tarix ta’lim yo’nalishi 2- kurs talabasi*

**DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21033855>**

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada Axsikent arxeologik yodgorligi merosini turizm, ta’lim va targ’ibot tizimiga integratsiyalash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Axsikentning qadimgi Farg’ona davlatchiligi, shaharsozlik madaniyati, Buyuk ipak yo’li va mintaqaviy tarixiy xotirani shakllantirishdagi o’rni yoritiladi. Maqolada yodgorlikni turistik marshrut, ta’limiy resurs, hududiy brend va raqamli kommunikatsiya maydoni sifatida rivojlantirish zarurligi asoslanadi. Natijalar Axsikent merosini ilmiy asoslangan turistik-ta’limiy makonga aylantirish tarixiy merosni saqlash, yosh avlodda tarixiy tafakkurni rivojlantirish hamda Namangan viloyatining turizm salohiyatini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega ekanini ko’rsatadi.

**Kalit so’zlar:** Axsikent, tarixiy meros, madaniy turizm, o’lkashunoslik, raqamli tarix, ta’lim, targ’ibot, Farg’ona vodiysi, arxeologik yodgorlik, hududiy brending.

**Аннотация:** В данной статье анализируются вопросы интеграции наследия археологического памятника Ахсикент в систему туризма, образования и популяризации. В исследовании освещается роль Ахсикента в древней государственности Ферганы, градостроительной культуре, Великом шёлковом пути и формировании региональной исторической памяти. В статье обосновывается необходимость развития памятника как туристического маршрута, образовательного ресурса, регионального бренда и пространства цифровой коммуникации. Результаты показывают, что превращение наследия Ахсикента в научно обоснованное туристско-образовательное пространство имеет важное значение для сохранения исторического наследия, развития исторического мышления у молодого поколения, а также укрепления туристического потенциала Наманганской области.

**Ключевые слова:** Ахсикент, историческое наследие, культурный туризм, краеведение, цифровая история, образование, популяризация, Ферганская долина, археологический памятник, региональный брендинг.

**Annotation:** This article analyzes the issues of integrating the heritage of the Axsikent archaeological monument into the systems of tourism, education, and promotion. The study highlights the role of Axsikent in ancient Fergana statehood, urban culture, the Great Silk Road, and the formation of regional historical memory. The article substantiates the necessity of developing the monument as a tourist route, an educational resource, a regional brand, and a field of digital communication. The results show that transforming the heritage of Axsikent into a scientifically grounded tourist and educational space is of great importance for preserving historical heritage, developing historical thinking among the younger generation, and strengthening the tourism potential of Namangan region.

**Keywords:** *Axsikent, historical heritage, cultural tourism, local history studies, digital history, education, promotion, Fergana Valley, archaeological monument, regional branding.*

Axsikent haqidagi ilmiy va jamoaviy tasavvur bugun ikki asosiy yo‘nalishda shakllanmoqda: bir tomondan, u qadimgi Farg‘ona davlatchiligi va shahar madaniyatining manbaviy markazi sifatida ko‘riladi; ikkinchi tomondan, u Namangan viloyatining turizm salohiyatini kuchaytiradigan ochiq osmon ostidagi tarixiy laboratoriya sifatida baholanadi. Ammo ushbu ikki qatlam har doim ham bir-biri bilan to‘liq bog‘lanmaydi. Ilmiy tadqiqotlar ko‘pincha akademik doirada qolib ketadi, turistik targ‘ibot esa ba‘zan yodgorlikning murakkab tarixiy mazmunini soddalashtirib yuboradi.

Axsikent haqida rasmiy ma‘lumotlarda uning eramizdan avvalgi III asrda shakllanganligi, qadimgi Farg‘ona davlatining poytaxti va Buyuk ipak yo‘lining muhim shaharlardan biri bo‘lganligi qayd etiladi. Bu ma‘lumot yodgorlikning tarixiy qadriyatini oddiy mahalliy obyekt darajasidan olib chiqib, uni mintaqaviy sivilizatsiya tarixining muhim tuguniga aylantiradi. Shahar ark, ichki va tashqi shahar qismlaridan iborat bo‘lgani, bu yerda shishasozlik, kulolchilik, temirchilik, qurolsozlik kabi hunarmandchilik turlari rivojlangani ham yodgorlikni madaniy ishlab chiqarish tarixini o‘rganish uchun muhim manbaga aylantiradi.

Axsikent merosining bugungi ahamiyati shundaki, u tarixiy xotira, iqtisodiy imkoniyat va tarbiyaviy maqsadning kesishgan nuqtasida turibdi. Agar yodgorlik faqat arxeologik qazilma sifatida talqin qilinsa, uning jamoatchilikka ta’siri cheklanadi; agar u faqat turistik obyekt sifatida targ‘ib qilinsa, ilmiy mazmunning sayozlashish xavfi yuzaga keladi. Demak, to‘g‘ri model yodgorlikni “ilmiy asoslangan turistik-ta’limiy makon” sifatida rivojlantirishdan iborat bo‘lishi kerak. Bunday yondashuvda sayyoh ko‘ruvchi emas, o‘rganuvchi; o‘quvchi esa tinglovchi emas, dalil bilan ishlovchi faol subyektga aylanadi.

O‘zbekiston turizm sektori keskin faollashayotgan hozirgi davrda Axsikentning o‘rni yanada muhimlashmoqda. 2024-yilda mamlakatga 8,6 million xorijiy sayyoh kelgani va turistik xizmatlar hajmi 2,7 milliard dollarga yetgani qayd etildi. 2025-yilda esa Milliy statistika qo‘mitasi dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 11,7 million chet el fuqarosi turistik maqsadda O‘zbekistonga tashrif buyurgan; bu ko‘rsatkich oldingi yilga nisbatan 46,8 foizga oshgan. Bunday makrostatistik fon tarixiy shaharlarga bo‘lgan talab o‘sayotganini ko‘rsatadi. Ammo bu talab faqat Samarqand, Buxoro, Xiva kabi yirik brendlar bilan cheklanib qolmasligi, Farg‘ona vodiysidagi Axsikent, Quva, Koson, Chust kabi meros punktlari bilan boyitilishi zarur.

Ushbu maqolaning maqsadi Axsikent merosini turizm, ta’lim va targ‘ibot tizimida samarali qo‘llash mexanizmlarini aniqlash, mavjud imkoniyatlarni muammolar bilan birga tahlil qilish hamda yodgorlikni hududiy rivojlanishning madaniy-iqtisodiy resursiga aylantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqot obyekti – Axsikent merosi va uning zamonaviy ijtimoiy-madaniy funksiyalari; predmeti esa ushbu merosni turistik marshrut, ta’limiy kontent va targ‘ibot kommunikatsiyasi orqali ommalashtirish jarayonidir.

Turistik obyektning jozibasi ko‘pincha uning me’moriy ko‘rinishi, infratuzilmasi va hikoya qilish uslubiga bog‘liq bo‘ladi. Axsikentda ushbu uch unsurdan birinchisi – tarixiy joyning o‘zi – kuchli; ikkinchisi – infratuzilma – bosqichma-bosqich shakllanmoqda; uchinchisi – izoh va hikoya tizimi esa yanada takomillashtirishni talab qiladi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, Axsikent xarobalarining qariyb 60 gektar qismi saqlanib qolgan bo‘lib, u Farg‘ona vodiysidagi eng katta arxeologik yodgorlik sifatida baholanadi. Bu raqamning o‘zi yodgorlikning hududiy ko‘lami va marshrutlashtirish imkoniyatini ko‘rsatadi. 60 gektar maydon bir martalik tomosha uchun emas, balki bosqichli ekskursiya, tematik yo‘nalishlar va takroriy tashriflar uchun qulay makondir.

Axsikentning turistik salohiyati uch asosiy qatlamga ega. Birinchi qatlam – siyosiy tarix: qadimgi Farg‘ona davlati, mintaqaviy markazlar, shahar mudofaasi, boshqaruv va Ark. Ikkinchi qatlam – iqtisodiy-madaniy tarix: hunarmandchilik, bozorlar, savdo yo‘llari, Buyuk ipak yo‘li bilan bog‘liqlik. Uchinchi qatlam – kundalik hayot tarixi: hammom, mahalla, irrigatsiya, uy-joy va diniy inshootlar. Afsuski, ko‘p tarixiy obyektlarda turistik hikoya siyosiy tarix bilan cheklanib qoladi. Axsikentda esa oddiy sayyohni ham o‘ziga tortadigan hayotiy tafsilotlar ko‘p: shishasoz qanday ishlagan? Kulol mahsulotini qayerda sotgan? Yer osti suv inshooti qanday himoya vazifasini bajargan? Hammom shahar madaniyatida qanday o‘rin tutgan? Bunday savollar ekskursiyani jonlantiradi.

Prezident tashrifi davomida Axsikentda muzey tashkil etish, ramziy darvoza qurish, Sirdaryo bo‘ylab qayiqlarda sayr qilish, tuyada ko‘hna shaharni tomosha qilish kabi g‘oyalar ilgari surilgani qayd etilgan. Bu takliflar yodgorlikni passiv ko‘rish obyektidan faol tajriba maydoniga aylantirishga xizmat qiladi. Ammo tajriba turizmi tarixiy mazmunga tayanishi zarur. Aks holda tuyada sayr yoki ramziy darvoza dekorativ element bo‘lib qolishi mumkin. Ularni tarixiy izoh, audiogid, rekonstruksiya, mahalliy hunarmand namoyishi va ilmiy faktlar bilan bog‘lash kerak.

Axsikent uchun eng samarali turistik model “qatlamli marshrut” modelidir. Bu modelda tashrifchi bir yo‘nalishda barcha obyektlarni shoshilinch ko‘rib chiqmaydi, balki tanlangan mavzu bo‘yicha harakat qiladi. Masalan, “Axsikent – davlatchilik markazi” marshruti Ark, mudofaa devorlari va boshqaruv tarixiga e‘tibor beradi; “Axsikent – hunarmandlar shahri” marshruti kulolchilik, temirchilik va shishasozlik izlariga tayanadi; “Axsikent – suv va shahar” marshruti irrigatsiya tarmoqlari, Sirdaryo bilan bog‘liqlik va mudofaa tizimini tushuntiradi; “Axsikent – Bobur xotirasida” marshruti esa Boburnoma, Umarshayx Mirzo va Farg‘ona siyosiy muhitiga ulanadi. Shunday yondashuv bir obyektни bir necha turistik mahsulotga aylantiradi.

Axsikentning eng kuchli, ammo to‘liq ishga solinmagan resurslaridan biri – ta’limiy salohiyatdir. Tarix darslarida qadimiy shahar, arxeologik qatlam, savdo yo‘li, hunarmandchilik va davlatchilik haqida gapirilganda o‘quvchi ko‘pincha tasavvur bilan cheklanadi. Axsikent esa ayni tushunchalarni ko‘rish, ushlab ko‘rish, xaritada joylashtirish va dalil bilan izohlash imkonini beradi. Shu sababli yodgorlik maktab, akademik litsey, kollej va universitetlar uchun “ochiq laboratoriya” vazifasini bajarishi mumkin.

Axsikentda tarixiy obyektlarda dars o‘tish zarurligi rasmiy darajada ham ta’kidlangan. Prezident Shavkat Mirziyoyev qadimiy tarixni targ‘ib qiluvchi festival o‘tkazish, Namangan davlat universitetida arxeologiya ta’lim yo‘nalishlarini ochish, tarixni tarixiy obyektlarda o‘qitish, maktab va universitetdagi amaliy mashg‘ulotlarning ayrimlarini shu yerda o‘tkazish zarurligini alohida qayd etgan. Bu fikr Axsikentni faqat turistik manzil emas, balki pedagogik makon sifatida rivojlantirishning konseptual asosidir.

Ta’limiy model uch bosqichdan iborat bo‘lishi mumkin. Birinchi bosqich – tayyorgarlik: o‘quvchilar darsda Axsikent xaritasi, shahar qismlari, asosiy topilmalar va tarixiy davrlar bilan tanishadi. Ikkinchi bosqich – obyekt ustida ishlash: guruhlar Ark, mudofaa devori, hunarmandchilik hududi, hammom yoki irrigatsiya tizimi bo‘yicha kuzatuv varaqalarini to‘ldiradi. Uchinchi bosqich – tahlil va taqdimot: o‘quvchilar ko‘rgan obyektlarini tarixiy jarayon bilan bog‘lab, kichik loyiha himoya qiladi. Bunday tizim o‘quvchini yodlashdan tahlilga olib chiqadi.

Universitetlar uchun Axsikentda fanlararo amaliyot tashkil etish mumkin. Tarix yo‘nalishi talabalari manba va davrlashtirish bilan, arxeologiya talabalari madaniy qatlam va topilma bilan, geografiya talabalari joylashuv va tabiiy muhit bilan, filologiya talabalari toponim va matn bilan, turizm yo‘nalishi talabalari marshrut va servis bilan ishlashi mumkin. Shunda bitta yodgorlik turli fanlar uchun umumiy platformaga aylanadi. Bu ilmiy hamkorlik yodgorlikni ommalashtirish bilan birga, mahalliy kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi.



Ta’limiy targ‘ibotda yosh auditoriya uchun alohida materiallar zarur. 5–7-sinflar uchun “Axsikentda bir kun” nomli vizual buklet, yuqori sinflar uchun “Qadimgi Farg‘ona shahar madaniyati” nomli xaritali qo‘llanma, talabalar uchun “Axsikent: manbalar va metodlar” nomli ilmiy-amaliy daftar ishlab chiqilishi mumkin. Har bir materialda savol, topshiriq, xarita, QR-kod va qisqa izoh bo‘lishi lozim. Muhimi, bu materiallar oddiy reklama emas, o‘quv jarayoniga mos didaktik resurs bo‘lishi kerak.

Zamonaviy meros targ‘iboti faqat buklet, banner va rasmiy tadbirlar bilan chegaralanmaydi. Bugun tarixiy obyektning jamoatchilik ongidagi mavjudligi ko‘p jihatdan raqamli makonda qanday ko‘rinishiga bog‘liq. Axsikent bo‘yicha ilmiy ma’lumotlar ko‘p, ammo ular keng auditoriya uchun har doim ham qulay formatda emas. Shuning uchun Axsikent brendi uch tilda – o‘zbek, rus va ingliz tillarida – qisqa, ishonchli, vizual va interaktiv formatda taqdim etilishi kerak.

Raqamli targ‘ibotning birinchi elementi – rasmiy “Axsikent merosi” portalini bo‘lishi mumkin. Unda yodgorlik tarixi, xarita, 3D rekonstruksiya, qazishma hududlari, topilmalar katalogi, sayyohlar uchun ma’lumot, maktablar uchun dars materiallari, ilmiy maqolalar va media galereya jamlanadi. Ikkinchi element – QR-kodli obyekt pasportlari. Har bir muhim nuqtaga o‘rnatilgan QR-kod sayyohni qisqa matn, audioizoh, rasm va xaritaga olib kiradi. Uchinchi element – ijtimoiy tarmoqlar uchun mikrokontent: 60 soniyalik video, “bir topilma tarixi”, “bir darvoza hikoyasi”, “Axsikent savdogari yo‘li” kabi seriyalar.

Axsikent brendining muvaffaqiyati uning hikoya markazini to‘g‘ri tanlashga bog‘liq. “Qadimgi shahar xarobasi” degan umumiy ifoda kuchsiz; “Farg‘ona davlatchiligi ko‘zgusi”, “Buyuk ipak yo‘lidagi hunarmandlar shahri”, “Bobur xotirasidagi Axsikent”, “Sirdaryo bo‘yidagi qadimiy poytaxt” kabi mazmunli ramzlar esa auditoriyada tasavvur uyg‘otadi. Brend tarixiy haqiqatga zid bo‘lmashligi, ammo oddiy odam anglaydigan obrazga ega bo‘lishi kerak.

Targ‘ibotda mahalliy aholi ishtiroki hal qiluvchi ahamiyatga ega. Agar yodgorlik mahalliy jamoa uchun daromad, faxr va ta’lim manbaiga aylansa, u saqlanadi; agar u faqat tashrif buyuruvchilar uchun tashqi obyekt bo‘lib qolsa, mahalliy himoya mexanizmi zaiflashadi. Shu sababli mahalliy gidlar tayyorlash, hunarmandlar mahsulotlarini Axsikent mavzusi bilan bog‘lash, maktab o‘quvchilari orasida “Yosh ekskursivod” to‘garaklari tashkil etish, mahalla darajasida meros festivallarini o‘tkazish zarur.

Axsikentni rivojlantirishda eng nozik masala turizm va muhofaza o‘rtasidagi muvozanatdir. Arxeologik yodgorlik oddiy park yoki ko‘ngilochar maskan emas; u yer ostida ham, yer ustida ham tarixiy qatlamlarni saqlaydi. Tashrifchilar oqimi oshgani sari harakat yo‘laklari, belgilar, qo‘riqlash, gid nazorati va axborot madaniyati kuchayishi kerak. Aks holda ommalashuvning o‘zi merosga xavf tug‘diradi. Shuning uchun Axsikent uchun “avval muhofaza, keyin tijorat” tamoyili ustuvor bo‘lishi lozim.

Ikkinchi muammo – tarixiy mazmunni soddalashtirish xavfi. Turizm tilida qisqalik zarur, ammo qisqalik sayozlikka aylanmasligi kerak. Axsikentni faqat “Bobur bilan bog‘liq joy” sifatida targ‘ib qilish ham, faqat “qadimgi poytaxt” deb ta’riflash ham uning murakkab tarixini to‘liq bermaydi. To‘g‘ri targ‘ibot ko‘p qatlamli bo‘lishi kerak: qadimgi Farg‘ona, Ipak yo‘li, shaharsozlik, hunarmandchilik, suv inshootlari, Boburiylar davri, zilzila va xarobalanish, zamonaviy tadqiqotlar – bular bir-birini to‘ldiradigan hikoya segmentlaridir.

Uchinchi muammo – ta’limiy kontentning metodik yetishmovchiligi. O‘qituvchi yoki gid yodgorlikka borib, faqat umumiy ma’lumot aytsa, dala darsining kuchi kamayadi. Har bir ekskursiya oldindan tayyorlangan savollar, kuzatuv vazifalari, xarita, guruhli topshiriq va yakuniy refleksiya bilan boyitilishi kerak. Masalan, o‘quvchilar “Shahar nima uchun aynan shu joyda qurilgan?”, “Mudofaa tizimi qanday ishlagan?”, “Hunarmandchilik shahar iqtisodini qanday



ta’minlagan?”, “Suv inshooti nima uchun strategik ahamiyatga ega bo‘lgan?” kabi savollar ustida ishlasa, Axsikent ularning tarixiy fikrlashini rivojlantiradi.

To‘rtinchi muammo – mahalliy iqtisod bilan bog‘liqlik. Meros obyektlari mahalliy aholi hayotiga ijobiy ta’sir qilmasa, ular uzoq muddatda jamoaviy himoyaga ega bo‘lmaydi. Axsikent atrofida mahalliy gidlar, oilaviy mehmon uylari, hunarmandchilik ustaxonalari, tarixiy mavzudagi suvenirlar, milliy taomlar va kichik xizmatlar tizimi rivojlansa, yodgorlik hududiy iqtisodiyotga real hissa qo‘shadi. Biroq bunday jarayonda tijorat tarixiy makonni bosib ketmasligi, xizmatlar belgilangan zonalarda va ilmiy-muhofazaviy talablar asosida tashkil etilishi zarur.

Beshinchi masala – raqamli tarix imkoniyatlari. Axsikentni raqamli platformaga olib chiqish faqat reklama emas, ilmiy ma’lumotlarni tartibga solish vositasidir. 3D rekonstruksiya orqali shahar devorlari, darvozalar, Ark, hunarmandlar mahallasi va hammomning ehtimoliy ko‘rinishi ko‘rsatilsa, sayyoh yodgorlikni yaxshiroq anglaydi. Lekin rekonstruksiya albatta ilmiy ehtiyotkorlik bilan berilishi, “taxminiy model” ekani ochiq ko‘rsatilishi kerak. Raqamli tarixda ishonchlilik vizual jozibadan kam emas.

Axsikent merosini ivojlantirish uchun quyidagi integratsion model taklif etiladi. Birinchi komponent – “Axsikent ochiq muzeyi”. Bu modelda qazishma hududlari, saqlangan obyektlar, ramziy rekonstruksiya va topilmalar yagona izoh tizimiga ulanadi. Har bir obyekt pasporti qisqa matn, vaqt chizig‘i, xarita, QR-kod va bolalar uchun savoldan iborat bo‘ladi. Ikkinchi komponent – “Axsikent darslari”. Maktab va universitetlar uchun yil davomida rejalashtirilgan dala darslari, yozgi maktablar, arxeologik amaliyot va yosh gidlar to‘garaklari tashkil etiladi.

Axsikent merosi Farg‘ona vodiysi tarixida alohida o‘rin tutadigan, ko‘p qatlamli, ilmiy va tarbiyaviy salohiyati yuqori bo‘lgan arxeologik-madaniy makondir. Uning qadimgi Farg‘ona davlatchiligi, Buyuk ipak yo‘li,

hunarmandchilik, shaharsozlik, irrigatsiya va Boburiylar xotirasi bilan bog‘liq jihatlari yodgorlikni milliy tarixni anglash uchun muhim manbaga aylantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy turizmning o‘shishi Axsikentni kengroq auditoriyaga olib chiqish imkonini bermoqda. Biroq bu jarayon ilmiy asos, muhofaza madaniyati va ta’limiy metodika bilan uyg‘unlashmas ekan, yodgorlikning asl qimmatini to‘liq ochilmaydi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Axsikentni rivojlantirishning eng maqbul yo‘li uni turizm, ta’lim va targ‘ibotning kesishgan platformasiga aylantirishdir. Bunda yodgorlik uchun qatlamli marshrutlar, maktab va universitet darslari, raqamli xarita, QR-kodli izohlar, ko‘p tilli audiogidlar, ilmiy festival va mahalliy iqtisodiy xizmatlar tizimi shakllantirilishi lozim. Axsikent brendi tarixiy haqiqatga asoslangan, ammo keng jamoatchilik angelaydigan obrazga ega bo‘lishi kerak. “Farg‘ona davlatchiligi ko‘zgusi”, “Sirdaryo bo‘yidagi qadimiy poytaxt”, “Ipak yo‘lidagi hunarmandlar shahri” kabi mazmunli konseptlar yodgorlikni mavhum xarobadan tirik xotira makoniga aylantiradi.

Amaliy jihatdan quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: birinchidan, Axsikent bo‘yicha turistik va ta’limiy indikatorlar bazasini yaratish; ikkinchidan, maktab va universitetlar uchun metodik paketlar ishlab chiqish; uchinchidan, ko‘p tilli raqamli platforma va audiogid tizimini yo‘lga qo‘yish; to‘rtinchidan, mahalliy gidlar va yosh ekskursovodlar tayyorlash; beshinchidan, turistik oqimni muhofaza talablari bilan boshqarish; oltinchidan, Axsikentni Namangan viloyatining hududiy brendi va Farg‘ona vodiysi tarixiy marshrutlari bilan bog‘lash. Shundagina Axsikent merosi nafaqat tarixiy faxr obyekti, balki ta’lim, ma’naviyat, turizm va mahalliy rivojlanishning barqaror resursiga aylanadi.

## **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI**

1. Annayev J.T. Jahon arxeologiyasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 116 b.

2. Ashirov A. Etnologiya. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Yangi nashr, 2014. – 544 b.
3. Geosiyosat asoslari moduli papkasi. – Namangan, 2023.
4. Ibrat. Jadidlarning ilmiy-pedagogik merosi: tarix va zamonaviylik mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Farg‘ona, 2024.
5. Madrahimov Z. Tarixiy toponimika. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Navro‘z, 2017. – 128 b.
6. Mansurov U.U., To‘xtabayev A.Sh. O‘zbekistonning madaniyati va san’ati tarixi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘ZKITOB SAVDO NASHRIYOT MATBAA IJODIY UYI, 2021. – 184 b.
7. O‘zbek turizmi 2024-yil qanday yutuqlarga erishdi // O‘zbekiston Milliy axborot agentligi – O‘zA. – 2024-yil 31-dekabr. – URL: [uza.uz](http://uza.uz) (foydalanilgan sana: 05.06.2026).
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. Qadimiy Axsikent yodgorligi turizm manziliga aylantiriladi. – 2019-yil 28-fevral. – URL: [president.uz](http://president.uz) (foydalanilgan sana: 05.06.2026).
9. Ochildiye F.B. Tarixiy o‘lkashunoslik. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2020. – 200 b.
10. Rasulov M.F. Xalqaro munosabatlar va diplomatiya tarixi. O‘quv qo‘llanma. – Farg‘ona: Classic, 2023. – 176 b.
11. “Zamonaviy jahon tarixshunosligida Farg‘ona vodiysi tarixi va madaniyatining yangi tadqiqotlari hamda yondashuvlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman materiallari. – Namangan, 2024. – 493 b.
12. 2025-yilda O‘zbekistonga 11,7 million nafar turist kelgan // O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. – 2026-yil 16-yanvar. – URL: [stat.uz](http://stat.uz) (foydalanilgan sana: 05.06.2026).